

Alueellinen identiteetti ja siihen vaikuttavat tekijät – esimerkkinä alueellinen kirjallisuus

ANSSI PAASI

Maantieteen laitos, Joensuun yliopisto

Paasi, Anssi (1984). Alueellinen identiteetti ja siihen vaikuttavat tekijät – esimerkkinä alueellinen kirjallisuus [Factors influencing on regional identity – regional literature as one example]. Terra 96: 2, pp. 113–120. English summary.

The differences and similarities between regional identity and place identity are discussed and the mechanisms that create regional identity and regional consciousness analysed. These include regional means of communication, formal education, regional novels, etc. The regional novels of Heikki Turunen from Northern Karelia, Eastern Finland, are analysed as examples of these. Turunen builds up his regionalism on the dichotomies of countryside/city, developed area/undeveloped area, »own» region/the capital of Finland (or other regions). Regionalism appears in the form of the characters introduced by the writer into his novels.

Anssi Paasi, Department of Geography, University of Joensuu, Box 111, SF-80101 Joensuu, Finland.

Identiteetti -käsite on viime vuosina nousut voimakkaasti esille uudessa yhteydessään: ilmauksena sosiaalisten ryhmien luonteesta. Erityisesti kulttuurintutkijat ovat yhä enemmän alkaneet puhua vähemmistöistä, osakulttuureista, alueellisesta identiteetistä jne. (ks. Nenola–Kallio 1982; Honko 1982; Alsmark 1982). Suomessa identiteettiproblematiikka on ollut näkyvästi esillä mm. Allardt'n suomenruotsalaisia koskevissa tutkimuksissa (esim. Allardt & Starck 1981). Allardt'n yhtenä lähtökohtana on ollut useissa maissa ilmennyt etnisyyden voimakas elpyminen, eräänlainen alatasen nationalismi. Alueellisessa yhteydessään tätä kehitystä voidaan kutsua myös regionalismiksi, jossa valtion alueet pyritään asettamaan toistensa vastakohtiksi regionalististen intressiensä mukaisesti. Etnisten ryhmien identiteetti on voimistunut erityisesti silloin, kun ryhmällä on ollut myös voimakas alueellinen sidos perustanaan (Allardt & Starck 1981). Paitsi kielellinen, rodullinen tai kulttuurinen yhteys, myös alueellisuus sinänsä on näin ollut vahvistamassa identiteettiä.

Myös humanistisen maantieteen edustajat ovat 1970-luvulla yhä enemmän puhuneet paikkaidentiteetistä ja alueellisesta identiteetistä (esim. Relph 1976; Seamon 1979; Buttimer 1978). Näiden keskeisenä erona voidaan

perustellusti pitää sitä, että paikkaidentiteetti viittaa yksilölliseen kokemukseen, joka muotoutuu ihmisen jokapäiväisen olemisen rutii-neissa, alueellinen identiteetti taas kytkeytyy selvemmin yhteisölliseen, *kollektiivitajunnalliseen* kokemukseen. Paikkaidentiteetin tutkimuksessa kohteena on ihmisen ja paikan suhteen erittely, alueellisen identiteetin tutkimuksessa taas on kiintoisaa eritellä niitä mekanismeja, jotka tuottavat alueellista tietoisuutta ja identiteettiä (vrt. Paasi 1984).

Maantieteilijät ovat varsin runsaasti pohtineet paikkakäsitteen merkityksiä mutta alueellinen identiteetti on jäänyt selvästi vähemmälle heidän tarkasteluissaan. Oheisen artikkelin päämääränä on valottaa alueellisen identiteetin luonnetta, eräitä sen syntyyn vaikuttavia tekijöitä (koulutus, joukkotiedotus, kirjallisuus) sekä esimerkinomaisesti tarkastella kirjallisuuden merkitystä alueellisen identiteetin kannalta.

Alueellinen identiteetti ja aluetietoisuus

Alueellinen identiteetti -käsite voidaan ymmärtää kahdella tavalla. *Alueiden identiteetillä* viitataan ominaisuuksiin, jotka erottavat jonkin alueen kaikista muista. Tämä alueellisen identiteetin merkitys lienee maan-

tieteilijöille perinteisesti läheisin – tyypillinen esimerkki alueiden identiteetin tutkimuksesta ovat erilaiset maantieteilijöiden laatimat aluejaot, joiden päämääränä on tavallisesti alueiden formaalinen luokitus valittujen variaabeleiden perusteella. Luokitusten perusteella syntyvillä alueilla on aluejaossa oma identiteettinsä, jonka perusteella ne erottuvat ko. aluejaon kaikista muista alueista. Toisaalta voidaan puhua *ihmisten alueellisesta identiteetistä*, joka tarkoittaa jokseenkin samaa kuin maantieteilijöiden perinteisesti käyttämä käsite *aluetietoisuus* (esim. Morgan 1939; Whittlesey 1954; Gilbert 1960; Dickinson 1970; Saarinen 1976; Paasi 1983). Aluetietoisuus on tavallisesti ymmärretty tuntemukseksi kuulumisesta jollekin alueelle kaikkien muiden alueiden sijasta. Keskusteluissa on korostettu aluetietoisuuden hierarkista luonnetta eli siirtyessämme pois päin kotoamme, »oma» alueemme laajenee vastaavasti.

Alueiden identiteetti ja ihmisten alueellinen identiteetti eivät tietenkään ole toisistaan irrallisia ilmiöitä, vaan viime mainittu voi perustua juuri tietoisuuteen oman alueen ominaisuuksista, jotka erottavat sen muista.

Ihmisten alueellisen identiteetin muodostumiseen vaikuttavista tekijöistä

Suomessa on hallinnonuudistusten aluejaosta keskusteltaessa perinteisesti vedottu yhtenä alueellisen identiteetin perustana asukkaiden *historialliseen yhteenkuuluvuuteen*, alueen asukkaiden yhteiseksi kokemaan historiaan. Tällainen tuntemus edellyttää asukkaiden tietoisuutta aluejärjestelmän alueista ja historiasta – sosiaalistumista vallitsevaan aluejärjestelmään. Samoin sen ehtona on alueellisen liikkuvuuden vähäisyys (ks. Paasi 1984b). Entä modernin työnjaon läpikulkema yhteiskunta, jolle on luonteenomaista voimakas alueellinen ja sosiaalinen liikkuvuus? Voiko alueellista identiteettiä syntyä, jos ihmisillä ei ole muuta yhteistä kuin alue, jossa asutaan? Esimerkiksi tämän päivän Suomessa lienee harhaanjohtavaa puhua alueiden asukkaiden historiallisesta yhteenkuuluvuudesta, koska vain alle puolet suomalaisista asuu synnyinkunnassaan (Laaksonen 1982). Kuitenkin tänä päivänä yhä enemmän puhutaan alueellisesta identiteetistä.

Alueellisten (ja etnisten) yhteisöjen luokitellut ovat *sosiaalisia prosesseja* ja – mekaanisesti ilmaisten – näiden yhteisöjen synnyn edellytyksenä on, että joku *tekee* luokittelut, *luo* niihin kytkeytyvän symbolijärjestelmän ja *tuo* ne alueen asukkaiden tietoisuuteen. Tarvitaan siis mekanismeja, jotka luovat tietoisuutta ihmisten oman ja yhteisön olemisen alueellisesta luonteesta. Sosiologisten määritelmien mukaan yhteisöjen synnyn edellytyksenä pidetään usein jäsenen välistä vuorovaikutusta, joten alueellisesti tulkiten tämä ei antaisi edellytyksiä kovinkaan laajoille yhteisöille. Alueellisen identiteetin ja aluetietoisuuden yhteydessä onkin kysymys yhteisöä, ei niinkään sen yksittäisiä jäseniä kohtaan tunnetusta yhteydestä ja näin ollen yhteisön idea on tuotava sen yksittäisten asukkaiden tietoisuuteen.

Etnisten ryhmien kannalta merkittävänä tekijänä tulevat Allardt'n ja Starckin (1981) tutkimuksessa esille ns. *etniset aktivistit*. He ovat yleensä korkean koulutuksen saaneita henkilöitä, jotka ovat aluksi mahdollisesti hyötäneet yhteiskunnan koulutusjärjestelmän laajenemisesta mutta ovat myöhemmin kärsineet etenemismahdollisuuksien puutteesta. Ei-etnisten alueellisten yhteisöjen (esim. Suomen maakunnat) tapauksessa ei tietysti ole mielekäästä puhua etnisistä aktivisteista, vaikka eri alueilla saattaakin olla hyvin näkyvät puolestapuhujansa. Kuitenkin identiteetin synnyttäminen ja ylläpitäminen on myös ei-etnisten alueiden tapauksessa sosiaalinen prosessi, ja ehkä mielekkäämpää kuin korostaa yksittäisten aktivistien roolia, on puhua Erich Frommin käsittein »nimettömästä auktoriteetista», joka toimii alueella ilmenevässä *yleisessä mielipiteessä* (ks. Littenen 1962). Alueen yleistä mielipidettä heijastaa voimakkaimmin joukkotiedotus. Merkityksellinen alueajatteluun sosiaalistava tekijä on myös kouluopetus, samoin alueelle paikottuva kirjallisuus. Näissä kussakin voidaan alueen asukkaille välittää tietoa siitä, millaisia »me» olemme erotukseksi kaikilla muilla alueilla asuvista henkilöistä. Aluetietoisuuden kannalta arvioiden nimetön auktoriteetti saa helposti normatiivisen luonteen kertoossaan meille siitä, millaisia »me» olemme.

Seuraavassa pohditaan lyhyesti Suomen näkökulmasta alueellisen identiteetin kannalta merkityksellisiä tekijöitä sekä tarkastellaan esimerkinomaisesti niistä yhtä eli kirjallisuutta.

Alueellinen joukkotiedotus

Suomalaisen väliportaana aluejärjestelmän (läänit, maakunnat) kehittymisen kannalta tärkeä tekijä on ollut alueellinen joukkotiedotus, joka on usean alueen osalta toiminut tehokkaana vaikutusalueen tiivistäjänä ja muokkaajana. Erityisesti lehdistöllä on merkittävä asema sosiaalisten arvojen muokkaajana ja yhdenmukaistajana. Lehdistö ei ainoastaan aja alueellisen yhteenkuuluvuuden asiaa, vaan voi myös luoda yksimielisyyttä yhteenkuuluvuuden sisällöstä. Lehdistöä voivat käyttää hyväkseen myös instituutiot, joiden päämääränä on alueellisen identiteetin vahvistaminen (mm. Suomen maakuntaliitot). Väliportaana aluetason identiteetin kannalta Suomessa on ollut merkityksellistä se, että lehdistö on organisoitunut kolmelle alueelliselle tasolle eli valtakunnalliselle, maakunnalliselle ja paikalliselle poliittisen organisoitumisensa lisäksi. Näistä juuri maakuntalehdistö on vahva ankuroituen yleensä lujasti levikkialueeseensa. Aluelehdistö on ilmeisen tehokas alueellisen identiteetin luoja, koska lehdistä voidaan päivittäin välittää asukkaille ideaalisia identiteettikriteereitä (= millaisia me olemme). Alueellisten valta- lehtien merkitystä korostaa yleensä huomattavan laaja peittoprosentti oman alueen sisällä.

Koulutus

Alueellisen lehdistön kehittymisen historiallinen ehto oli Suomessa koulutusjärjestelmän kehittyminen ja lukutaidon yleistyminen. Koulutus ja erityisesti maantiedon kouluopetus on ollut merkittävä alueellisen identiteetin luoja. Jo 1800-luvun loppupuolelta alkaen maantiedon kirjoissa koululaisille alettiin kertoa suomalaisen aluejärjestelmän hahmosta ja mm. eri alueilla asuvien ihmisten »kansanluonteissa» olevista eroista. Samalla koululaisille kerrottiin siitä, miten suomalaiset taas kokonaisuutena eroavat kaikista muista kansallisuuksista oman kollektiiviluonteensa puolesta. Tämä opetus kytkeytyi tietysti varsinaiseen »faktatietoon». Alueellisen identiteetin kannalta »kansanluonne»-stereotyypeillä on vielä tänäkin päivänä selvä merkityksensä yhtä hyvin arkikielessä kuin joukkotiedotuksessa ja kirjallisuudessa. Tämä ei ole ihme, sillä »kansanluonteiden» opettaminen jatkui maantiedon oppikirjoissa aina 1960-luvulle saakka (ks. Paasi 1984d).

Alueellinen kirjallisuus

Kirjallisuudessa puhutaan erityisestä *regionalismista* tai *provinsionalismista*, millä viitataan kirjallisuuden suuntaukseen, joka muodostaa regionalismina tunnetun poliittisen ja yhteiskunnallisen liikkeen taiteessa ilmenneen vastineen (ks. Sihvo 1980). Myös suomalaisesta kirjallisuudesta on löydettävissä regionalismi, joka kehittyi 1800-luvun realistisen kansankuvauksen myötä. Tämän kehityksen edelläkävijänä Sihvo (1979) pitää Nurmijärven maisemasta ja elämästä, historiasta ja perinteestä nousevaa A. Kiven tuotantoa. Suomen eri maakuntiin liitetään usein omat kuvaajansa (ks. Kuusi 1966).¹

Maantieteilijöistä Morgan (1939) ja Gilbert (1960) pitävät »regional novel» – kirjallisuutta merkittävänä aluetietoisuuden kannalta ja tähdentävät sitä, miten kirjailijat onnistuvat usein kuvaamaan jonkin alueen ja sen asukkaiden välistä yhteyttä hyvinkin syvällisesti. Gilbert ja Litt (1960) mainitsevat, että monissa Euroopan maissa alueellisesti sitoutuneet kirjailijat ovat saaneet alueillaan asuvia ihmisiä tiedostamaan »oman» alueensa merkityksen jopa valtiosta irrallisena yksikkönä.

Suomalaisen yhteiskunnan nopeat muutokset elinkeinorakenteessa, talonpoikaisen kulttuurin nopea väistyminen, lisääntynyt alueellinen liikkuvuus ja urbanisoituminen saivat 1960-luvun loppupuolella aikaan suomalaisessa kirjallisuudessa regionalististen renessanssin. Tällöin nousi esille kirjailijoita, joiden teoksissa paikallisvärityksellä oli hyvin keskeinen rooli (ks. Sihvo 1979). Tässä artikkelissa on valittu tarkemman analyysin kohteeksi *Heikki Turunen*, 1970-luvun ehkä nimekkäin esikoiskirjailija. Turusta pidetään pohjoiskarjalaisena regionalistina ja alueen kuvaajaksi hänet koetaan myös alueen asukkaiden keskuudessa (Ahponen & Järvelä 1983: 179). Tarkasteltavat Turusen teokset ovat »Simpauttaja» (1973), »Joensuun Elli» (1975) ja »Kivenpyörittäjän kylä» (1976). Päämääränä ei oheisessa tarkastelussa ole sisällönanalyysi sanan metodisessa merkityksessä vaan lähtökohtana on Pocockin (1981) ajatus, jonka mukaan maantieteilijä voi käyttää kirjallisuutta löytääkseen valaistusta mm. ihminen–ympäristösuhteen, paikka-

¹ Kirjallisuuden merkityksestä suomalaisen alueellisen todellisuuden hahmottumisen kannalta kertoo myös se, että tekeillä olevassa Finlandia-teossarjassa eri alueita kuvaava kirjallisuus liittyy erittäin keskeisesti kuvauksen kokonaisuuteen.

suhteen ja yleensäkin spatiaalisen ulottuvuuden merkitysten tutkimiseksi. Tällöin on muistettava, että maantieteilijällä on olemassa tutkimusongelmansa, jonka tarkastelemiseksi kirjallisuutta käytetään. Sen sijaan kirjailija välittää kuvaamiensa henkilöiden elämässä heijastuvan spatiaalisen dimension sellaisena kuin se välittyy ihmisten jokapäiväisessä elämässä – syvällisemmin reflektoidutta.

Tarkastelun kohteena on kolme teemaa eli (1) miten Pohjois-Karjalan alue ilmenee kirjailijan kuvaamien ihmisten elämässä ja yleensä teoksissa, (2) miten kirjailijan regionalismi ilmenee suhteessa muihin alueisiin ja (3) miten klassinen kotiseudulle paluu -teema ilmenee kirjailijan teoksissa.

Pohjois-Karjala Heikki Turusen teoksissa

Murre on yksi merkittävimmistä regionaalisisista ominaisuuksista (Sihvo 1969). Rehevä murteen käyttö antaa myös Heikki Turusen teoksille enemmän tai vähemmän selkeän alueellisen hahmon. Tätä alueellisuutta on omiaan tukemaan kirjailijan kotipaikkakunnan sekä teoksissa kuvattavien paikkojen sijoittuminen Pohjois-Karjalan alueelle. Savo-laismurteiden Pohjois-Karjalan alueelle luonteenomaiset piirteet antavat teoksille alueellista sisältöä mutta yleisenä huomiona voidaan todeta, että Pohjois-Karjala ei alueena ole teosten sivuilla kovinkaan selvästi esillä. Romaaneissa kuvattavien henkilöiden kokemukset tiivistyvät yksittäisten paikkakuntien ja maaseutuelämän yleiseen – ei mitenkään selvästi »pohjoiskarjalaiseen» – kontekstiin, vaikka jokaisessa teoksessa Pohjois-Karjala on muutamaan otteeseen esillä nimikkeenä tai »meidän maakuntana». Pohjois-Karjalan kuvaajan Turusesta on ilmeisesti »yleisessä mielipiteessä» tehnyt se, että kirjailijan kotimaakunta ja kuvattavien paikkojen tapahtuma-alue on Pohjois-Karjala. Mitään erityistä »pohjoiskarjalaisuutta» on teoksista kuitenkin vaikea löytää. Teosten pohjalta on helppo tulla tulokseen, johon viitattiin paikka- ja alueidentiteettikäsitteiden erojen pohdiskelun yhteydessä: alueellisuus sinänsä on jokapäiväisen elämän kannalta verraten abstraktia ja vähämerkityksistä, ihmisen spatiaalisen sidoksen ja samastumisen perusta on paikkatasolla, kaipuuna ja samastumisena oman elämän kannalta merkittäviin paikkoihin. Turusen teoksissaan kuvaamat henkilöihahmot tiedostavat (ehkä liiankin op-

pineen) selkeästi kyseisen humanistisen maantieteenkin teoreettisissa keskusteluissa esillä olleen paikkaidentiteettiongelman:

»Kato tiedemiehetkin ovat osottaneet että ympäristö muovaa oliota kasvuaikana. Esimerkiksi mejän sielussa on toi Pielinen ja Koli. Myö ollaan identtisiä tään maiseman kans ja joka paikassa muuvalla myö ollaan niinkun siirtolaisia eikä sisäiset puolustusmekanismit pelaa koska ne on viritetty pelaamaan kasvuympäristön vaaroja vastaan» (Turunen 1973: 285).

»Tänne miun polosen elämä jäi ja pyssy vaikka mie missä moalimalla vajeltasin» (Turunen 1976: 53).

Heikki Turusen regionalismi

Sihvo (1969) toteaa regionalistiselle kirjallisuudelle olevan luonteenomaista pesiytymisen kansallisuutta korostaviin viitekehyksiin, johon usein liittyy konservativismin siemen ja fraseologia; puhutaan esimerkiksi jonkin kansan tai heimon yhteydestä, kotiseutu- tai maakuntahengestä, isien perinnöstä, jne. Konservativismin lisäksi regionalismiin liittyy kriittisyys kosmopolitismia vastaan, mikä suomalaisessa kirjallisuudessa on ilmennyt Helsinki-keskeisyyden kritiikkinä.

Juuri tältä perustalta hahmottuu regionalistisesta kirjallisuudesta yksilötason sanoman lisäksi toinen, yhteiskunnallinen taso. Kirjailija ei välttämättä erittele sanoamaansa tällä tasolla mutta voi luonnehtia ihmisten jokapäiväisen elämän reflektoitamattomia tunteja siten, että kuvaus saa selkeän sosiaalisen leiman. Näin voidaan eittämättä sanoa myös Turusen teoksista, vaikkei hän olekaan varsinaisen yhteiskunnallinen julistaja vaan pikemminkin tarkka ongelmanasettelija, joka kertoo teoksissaan kaikkein mieluiten niistä, jotka ovat yhteiskunnallisen murroksen pyörteissä jääneet kaiken uhallakin kotiseudulle (Sihvo 1980: 8). Turunen rakentaa juuri henkilöihajojensa avulla voimakkaita kontrasteja, joissa tiivistyvät yhtäältä kaupungin ja maaseudun ristiriita ja toisaalta »etelän» ja muun Suomen vastakkaisuus tai yleisemmin kehitysalueproblematiikka. Turusen teosten kantava ajatus onkin kuvata nimenomaan kehitysalueen ihmisen tunteja jokapäiväisen elämän ja sen yhteiskunnallisen murroksen pyörteissä, joka sai suomalaiset 1960-luvulla suurin joukoin vaihtamaan asuinpaikkakuntaansa työmarkkinoiden ohjaamina. Läpikäyvänä teemana Turusen tässä tarkasteltavissa romaaneissa on kahden eri-

laisen kulttuurin kohtaaminen tai itse asiassa kaupunkimaiseen ja maaseutumaiseen elämänmuotoon liittyvät ihanteet sekä realiteetit (vrt. Sihvo 1980).

Pohjois-Karjalan kirjallisen regionalismin edustajien tuotannossa havaitaan selvästi kaksi alueellista yksikköä, joihin oma alue kontrastoidaan. Toinen on suomalaiselle regionalismille luonteenomainen Helsinki-kritiikki ja toinen edellistä abstraktimpi »etelä». Viime mainittu käsite esiintyy Turusen teoksissa erittelemättömänä, ilman selkeää alueellista hahmoa. Edellä todettiin, että Turusen teoksissa Pohjois-Karjala ei esiinny mitenkään selkeänä aluekokonaisuutena. Turunen kontrastoikin Helsingin tai »etelän» yleensä kuvaamiensa ihmisten elämäntilanteisiin. Regionalistiset vastinparit, kuten Etelä-Suomi/kehitysalueet, koulutetut/kouluttamat, pienituloiset/suurituloiset, jne., kytkeytyvät Turusella toisiinsa kosmopolitismien kritiikissä. Turunen kutoo nämä ainekset taitavasti yhteen teoksissaan, mistä antaa käsityksen oheinen ote Joensuun Elli -teoksesta. Siinä kuvataan maaseudulle jääneiden, ensimmäisen polven kaupunkilaisten ja varsinaisten kaupunkilaisten juhannuksenviettoa pohjoiskarjalaisella leirintäalueella:

»Oli eri läänien rekisterikilpiä ja eri maiden kansallisuustunnuksia. Jotkut liikkuiivat ympäriinsä puolialastomina ja luontevasti. Toiset kyykkivät vaatepäällä omissa oloissaan ja seurasivat kasvot totisina toisten vapaampaa ja iloisempaa lomailua. Ulko-maalaiset ja etelän ihmiset puhuivat estotomasti ja kovaaäänisesti ja hallitsivat selvästi tilannetta kun sen sijaan pienten autojen ja telttojen väki, keski-ikäiset työläispariskunnat, maakuntien miehet ja naiset, olivat enimmiltään ääneti ja puhuivat ääntään mataltaen ikäänkuin hidasta ja murteellista puhetapaansa häveten» (Turunen 1975: 121).

Kaupungin ja maaseudun ristiriita tulee selkeästi esille jokaisessa tässä tarkasteltavassa Turusen teoksessa. Jo vuonna 1973 ilmestyneessä »Simpauttaja» -romaanissa Turunen kuvaa yhteiskunnan suuren rakennemuutoksen myötä nousevaa ristiriitaa: työmahdollisuuksien puutetta maaseudulla, työn tai työttömyyden tarjontaa kaupungeissa. »Kaupunki» ilmenee teoksessa yhtäältä ainoastaan käsitteenä, jossa tiivistyy elämäntavan muutoksen paine, toisaalta se saa selkeän spatiaalisen sisällön Helsingin. Helsinki on sekä Simpauttajassa että Kivenpyörittäjän kylässä kuvattu paikaksi, joka toimii sulatusuunin tavoin: mökin ihminen voi

muuttua »oikeaksi eläjäksi» mutta yhtä hyvin myös juopoksi ja huonoksi naiseksi. Kirjailijan dikotomiat ovat voimakkaita mutta näin niissä tiivistyykin selkeästi kahden erilaisen alueellisen elämänmuodon sosiaalinen sisältö. Ensiksi vapautuminen maaseutuympäristön ankarasta sosiaalisesta kontrollista:

»Oikein poika. Myö ei jäähä tänne juoruämmin hampaisiin. Myö männään etelän maille tientekkoon ja pannaan tantereet tasaseksi ja lohkastaan pyhänseutuna viintä että silimänreijistä tihkuu...» (Turunen 1973: 278).

Toisaalta vastassa on sopeutuminen uuden ympäristön asettamiin ideaalisiin identiteettikriteereihin; on osattava käyttäytyä »kaupunkilaisen» tavoin. Edelliseen liittyy myös irtoaminen perinteisestä ympäristösuhteesta ja paikkaidentiteetistä.

»Talvesta Impan mieleen tuli kaupunki ja sen suorina nousevat pakkassavut ja olo Helsingissä Yrjön luona; on ylittettävä katuja luontevasti ja käveltävä tärkeänä ja näyteikunoita vilkuilematta ja oltava rento ja kova vaikka halju vierauden tunne nyhtää sisuperissä» (Turunen 1973: 259).

Kirjailijan regionalismi ja helsinkiläisyyden ideaalisten identiteettikriteereiden esille-tuonti ei ole pelkkää fiktiota vaan kuvaa yleisemminkin Pohjois-Karjalan asukkaiden tunteja. Tämä on havaittu mm. aluemielymystutkimuksissa (Paasi 1984c) sekä Elämäntavan muutos -tutkimushankkeessa, jossa tulivat esille »stadilaisuuteen» liitettävät sosiaaliseen ympäristöön kytkeytyvät stereotyyptit (ks. Ahponen & Järvelä 1983).² Yhteiskunnan spatiaaliseen organisaatioon kytkettäviä ideaalisia identiteettikriteereitä voidaan muokata juuri käyttämällä regionalistisia stereotyyppisiä esimerkkejä joukkotiedotuksessa tai kirjallisuudessa. Sosiospatiaalinen organisaatio voi sisältää eri paikkoihin ja alueisiin kiinnittyviä »imagoja», jotka edellyttävät tiettytyypistä käyttäytymistä ja jotka ilmenevät ihmisen olemisen kannalta ulkoahjautuvuutena tai jäljittelynhaluna (vrt. Riihinen 1965: 69).

Maaseudun ja kaupungin suhteen Turunen tiivistää kärjekkäimmin »Kivenpyörittäjän kylä» -teoksessaan, joka on voimakas kuvaus kylän kuolemasta. Kirjailija tiivistää teoksen päähenkilöissä, Pohjois-Karjalasta Ruotisiin muuttaneessa Pekassa ja hänen vaimos-

² Tavallaan samasta asiasta kertoo myös Eskolan (1965) tutkimus, jossa on tarkasteltu kaupunkilaisten ja maalaisten toisiinsa liittämiä käsityksiä.

saan Meerissä yhteiskunnallisen murroksen ja sen paikkojen homogeenisointumistendenssin, jota humanistimaantieteilijöistä erityisesti Relph (1976) on pohtinut. Pekka elää teoksessa voimakkaasti kotipaikkaan sitoutuneessa menneisyydessä eikä hyväksy kehitystä, jonka mukaisesti työpaikan sijainti on hänen spatiaalisen sidoksensa viimekätinen määrittäjä. Meerin kirjailija taas kuvaa paikkattomaksi, urbaanin elämänmuodon läpikulkemaksi pessimistiksi, joka on täydellisesti sosiaalistettu moderniin työnjaon yhteiskuntaan – hänen spatiaalinen sidoksensa konstituoituu puhtaan mekaanisesti pelkkien työmarkkinoiden pohjalta ilman erityisiä tunnonvaivoja juurilta irtautumisesta eli »vasta siellä on oikee koti josson leipä»:

»Herrajumala minkä se tavallinen ihminen kehitykselle mahtaa? Yhteiskunta kaupungistuu joka tapauksessa. Ihmiset on kerta kaikkiaan sellasii et ne tykkää elää nykyaikana yhdessä . . . Mä voisin nykyisin asua missä maailmankolkassa tahansa, mä en tajuu miksi ihmiset suree yksien paikkojen perään. Nehän on vain paikkoja ja samanlaisia ja paljon parempia on vaikka millä mitalilla. Mä oon hyväksynyt sen että me on synnytyt pyörien päälle» (Turunen 1976: 52).

Regionalististen (nimenomaan kehitysalue/kehittynyt alue) dikotomioiden lisäksi muut Suomen alueet eivät ole Turusen tässä tarkastelluissa romaaneissa juurikaan esillä. Kirjailija ei käytä myöskään Suomen eri alueiden asukkaisiin perinteisesti liitettyjä »kansanluonne» -stereotyyppioita teoksissaan, vaan ihmistenkin mahdolliset erot jäsentyvät yleensä maaseutu/kaupunki sekä meidän alue/etelä -dikotomioiden avulla.³ Simpauttajan romaanissa mainitaan tosin muutamaa otteeseen kylälle salaojan tekoon tulleet »Pohjanmaan miehet» mutta heihin ei kytkeä varsinaisia stereotyyppioita. Joensuun Elli teoksessa rakennetaan alueellisia stereotyyppioita murteen pohjalta, mutta myöskään tässä yhteydessä ei tule esille erityisiä alueellisia identiteettikriteereitä, vaikka kirjailija hahmottaaakin Pohjois-Karjalan alueellisen identiteetin kannalta merkityksellistä ristiriitaa savolaisten ja pohjoiskarjalaisten välille:

»Savolaiset eivät ossoo kunnolla ies puhuu. Olj ja tulj ja mänj. Mitä helevetin suomee se

semmonen löttöyttäminen ja lättöyttäminen on. Pielisen mies kun kerran rönkääse niin tikapuista pienat tippuu ja penkit nauraa selekä ketkallaan . . .» (Turunen 1975: 183).

Kotiinpaluu – lähtemisen ja tulemisen dialektiikan huipentuma

Humanistimaantieteilijät ovat korostaneet, että lähtemisen ja tulemisen dialektiikka saa ihmisen tuntemaan todellisen paikkansa eli syvällisen paikkatuntemuksen edellytyksenä on etäisyys, jolla paikoista voidaan erottua. Tämä etäisyys ei ole pelkästään fyysistä vaan myös koettua (ks. Karjalainen 1982). Näin ajatellen paikan hahmottuminen voisi tapahtua selkeästi vasta silloin, kun on jouduttu irtautumaan ko. paikasta. Kirjallisuudessa kotiinpaluu on yksi klassisista teemoista (Sihvo 1969) eli hyvin usein on kuvattu sitä, miten ihminen on tiedostanut paikkansa vasta jouduttuaan lähtemään kotoaan. Tämä on tietenkin muutoksen toinen puoli – usein on kotoalähtöä kuvattu myös vapautumiseksi spatiaalisesta ja sosiaalisesta sidoksesta.

Regionalistisessa kirjallisuudessa lähtemällä ja tulemisella on kuitenkin selkeä merkitys juuri kotiinpaluu -teeman kannalta. Tämä näkyy myös Turusen teoksissa, joissa kiintoisa ihmisen paikkasuhteeseen liittyvä jännite syntyy siitä, että hyvä on aina siellä, missä ei itse olla. Muutto jonnekin tarkoittaa muutosta ja se on sellaisenaan kritiikin kohteena. Regionalistiselle kirjallisuudelle tyyppillinen konservatiivinen perspektiivi syntyy siitä, että uusi tilanne nähdään yleensä epäaidoksi ja elinkelvottomaksi, menneisyys aidoksi mutta menetetyksi. Nämä asetelmat tiivistyvät juuri regionalististen dikotomioiden personoitumisessa kuvattavien henkilöiden elämäntilanteeseen. Näistä saa voimansa se, että kaupunki/maaseutu, koti/vieraus, oma-alue/etelä (Helsinki), jne., dikotomiat kärjistyvät teoksissa voimakkaasti.

Turusen teoksista lähtemisen ja tulemisen dialektiikka tulee terävimmän esille Kivenpyörittäjän kylän Pekan ja Meerin suhteessa. Kesäloma Pekan kotikylällä saa Meerin paljastamaan karrikoidulla tavalla oman urbanisointumisensa ja paikattomuutensa. Pekka sen sijaan elää tiivistä menneisyydessä ja palaa nyt konkreettisesti ja sananmukaisesti juurilleen:

»Hän käveli liikkumattomien, sateen jälkeen kosteina suhahtelevien havupuiden välissä järkevä ilme kasvoillaan. Sitten hän ryömi katajapehkon sisään, kiertyi käppyrään pe-

³ Turusen henkilöahmoissa tiivistyy kyllä siinä kiintoisalla tavalla myös spatiaalisen organisaation merkitys regionalististen tulkintojen kriteerien määrittäjänä. Esimerkiksi Kivenpyörittäjän kylän Meerissä kirjoittaja tiivistää karrikoidusti urbaanin elämänmuodon nurjiksi katsomansa puolet.

täjäntyvien ympärille ja jäi siihen makamaan silmät kiinni. Siinä sääskien ininässä oli turvallista, lämmintä ja kosteaa, mutta sillä hetkellä tuntui tärkeimmältä saada olla niin kaukana Ruotsista kuin rajat sallivat» (Turunen 1976: 60).

Kirjailijan regionalistinen lähtökohta selittää luonnollisesti sen, kumman puolella hän itse on henkilöahmojensa kokemassa murroksessa. Kuvaavaa on kuitenkin se, että Pekka joutuu lopulta antamaan periksi kehitykselle ja loman loppuksi työmarkkinat määrittävät jälleen hänen sijaintipaikakseen Ruotsin.

Pohdintaa

Tänä päivänä ihmisten alueellisen identiteetin luomisessa ovat keskeisellä sijalla alueelliseen ajatteluun sosiaalistavat instituutiot, kuten koulutus, alueita kuvaava kirjallisuus ja alueellinen joukkotiedotus. Lisäksi ovat tietysti olemassa erilaisten toimintojen piirijärjestelmät, joiden olemassaolo luo tietoisuutta olemisen alueellisuudesta. Historiallisesti tarkastellen alueellisen identiteetin ja aluetietoisuuden kannalta merkittävin instituutio lienee lehdistö. Sen merkityksen esille nousun kannalta tärkeä oli koulutusjärjestelmän yleistyminen, joka oli perustana myös kouluopetuksen merkityksen esiintulossa. Myös alueellisen kirjallisuuden merkityksen syntymisessä em. seikat ovat olleet keskeisiä. Kuitenkin kirjallisuuden rooli poikkeaa selvästi kahdesta ensiksi mainitusta taiteellisen erityisluonteensa puolesta. Alueellinen kirjallisuus kiinnittyy yleensä alueeseensa murteen, paikannimien yms. tekijöiden kautta, jolloin kaunokirjallisten teosten avulla on mahdollista luoda voimakkaita regionalistisia tunteita ja antaa aineksia alueellisen identiteetin muodostumiselle.

Artikkelissa esimerkkinä tarkasteltujen Heikki Turusen teosten regionalismi on varsin voimakassävvyistä, vaikka Pohjois-Karjala – alue, jonka tyypillisenä kuvaajana Turusta pidetään – ei olekaan kovin selvästi aluekonaisuutena esillä hänen teoksissaan. »Alueellisuus» tai kollektiivinen »pohjoiskarjalaisuus» jää selvästi taka-alalle kirjailijan keskittyessä kuvaamaan yksittäisten ihmisten konkreettisia elämänrutiineja. Selvä »pohjoiskarjalaisuuden» leima Turusen teoksiin joka tapauksessa liitetään, mistä saa käsityksen keskustelusta, jota käytiin paikallisen maakuntalehden yleisönosastossa »Simpaut-

taja» -teoksen elokuvaversioon esittämisen jälkeen kesällä 1975. Tällöin taitettiin kiivaasti peistä siitä, missä määrin elokuva oli omiaan pilaamaan »pohjoiskarjalaisista» olemassa olevaa imagoa. Tällainen keskustelu joukkotiedotusvälineissä on omiaan suuntaamaan lukijan käsityksiä siten, että hän lukee juuri »meidän alueemme» kirjailijan romania.

SUMMARY

Factors influencing on regional identity – regional literature as one example

The purpose was to analyse both conceptually and empirically the meaning of regional identity, its formation and the factors that produce it. Firstly the differences and similarities between regional identity and place identity are discussed from the perspective of humanistic geography. It seems that when we talk about the concept of place and about the constitution of places we have to emphasize the personal lives of the people, and when we talk about regional identity, we have to stress more the collective consciousness of the population living in a certain area.

A more detailed analysis is made of the concept of regional identity, to which humanistic geographers have not up to now paid so much attention as to place and place identity. Regional identity can be understood by two different ways, which are not necessarily independent of each other. Firstly we can talk about the *identity of regions* by which we mean the properties that distinguish one region from all the others, and secondly we can talk about the *regional identity of people*, which is the same as regional consciousness – their consciousness of their »own» region and the properties that distinguish it from all other regions. »Region» refers here to areas about the size of the Finnish provinces. The factors that effect on the make-up of regional consciousness, the role of education, the spatial organization of various activities, the regional press and regional novels, are discussed.

Regional novels and regionalism (provincialism) in literature are discussed briefly as an instrument which creates regional identity. The concrete object of study is the province of Northern Karelia in eastern Finland and its appearance in literature. Three novels of Heikki Turunen, the most successful new writer of the 1970s in Finnish literature, are analysed. In these novels Turunen describes country life and the silent death of the villages during the powerful process of urbanisation and concentration. The purpose of the present study is to determine how the author describes his own region, how the regionalistic perspective appears on the pages of his novels and how the classical theme of returning home is apparent in his works.

Turunen describes the place of man, the process of life and the everyday lives of the people in the villages and cities. Northern Karelia is not

very clearly represented as a distinct area on the pages of his novels, however, even though he is regarded as a typical regional novelist. On the other hand, the names of the places that he describes and the dialect that he uses give a clear regional content to his works. One is led inevitably to conclude that the regional level is not very important for people as compared with the daily life that happens at the place level.

The regionalism of Turunen's novels appears most noticeably in his criticism of Helsinki, the capital of Finland, and the highly developed area of Southern Finland, towards which the major migration flows of the 1950s and 1960s were directed. Regionalistic tensions become apparent in the novels in the guise of the characters that he uses. The people living in the countryside represent »real life» for the author, and the people of the cities a degenerate, estranged form of life. Turunen builds up his regionalism on the dichotomies countryside/city, developed/undeveloped, »our» area/other areas, common people/elegant people, etc. Turunen stands clearly on the side of small, common people living in the countryside and takes the conservative attitude which prevails amongst regional novelists, that progress is a serious risk for the way of life of those living in the villages. The author understands well the unidirectional nature of the development which is going on in modern societies: a return to home, which is one central theme in Turunen's works, is simply not possible. It is not one's own personal history but the labour market that determines one's place in society.

Kirjallisuus

- Ahponen, P-L & M. Järvelä (1983). *Maalta kaupunkiin, pientilalta tehtaaseen. Tehdastyöläisten elämäntavan muutos*. WSOY. Juva. 324 s.
- Allardt, E & C. Starck (1981). *Vähemmistö, kieli ja yhteiskunta*. WSOY. Juva. 290 s.
- Alsmark, G (1982). Folktraditionens roll vid utformandet av nationell och regional identitet. Nenola-Kallio, A (red.): *Folktradition och regional identitet i Norden*, 26–39. NIF. Åbo.
- Buttimer, A (1978). Home, reach and the sense of place. In *Regional identitet och förändring i den regionala samverkans samhällen*. Acta Universitatis Uppsaliensis 11, 13–39.
- Dickinson, R. E. (1970). *Regional Ecology. The Study of Man's Environment*. John Wiley & Sons. New York. 199 pp.
- Eskola, A (1965). *Maalaiset ja kaupunkilaiset*. Kirjayhtymä. Helsinki. 207 s.
- Gilbert, E. W. (1960). The idea of the region. *Geography* XLV, 157–175.
- Gilbert, E. W. & B. Litt (1960). Geography and regionalism. Taylor, G (ed.): *Geography in the Twentieth Century*. Methuen. London.
- Honko, L (1982). Folktradition och identitet. Nenola-Kallio, A (red): *Folktradition och identitet i Norden*, 11–23. NIF. Åbo.
- Karjalainen, P (1982). Geography and World. Considerations on Geographical Humanism. Unpubl. Lic-thesis. Department of Geography, University of Joensuu. 155 pp.
- Kuusi, M (1966). Aine- ja keskusteluaiheiden lähdeviitteitä. Teoksessa *Maakunnissa Suomen tulevaisuus*. Valkeakoski.
- Laaksonen, P (1982). Puhtia perinteestä. *Kotiseutu* 2/82, 42–43.
- Littunen, Y (1962). *Sosiaalinen sidonnaisuus*. WSOY. Porvoo. 244 s.
- Morgan, F. W. (1939). Three aspects of regional consciousness. *Sociological Review* 31, 68–88.
- Nenola-Kallio, A (1982 red.): *Folktradition och regional identitet i Norden*. NIF. Åbo 190 s.
- Paasi, A (1983). Maantieteen subjekti? Tie humanistisen ja behavioraalisen maantieteen nykytematiikkaan. *Joensuun korkeakoulu, historian, maantieteen ja muiden aluetieteiden osaston julkaisuja* 34. 532 s.
- Paasi, A (1984). Aluetietoisuus ja alueellinen identiteetti ihmisen spatiaalisen sidoksen osana. *Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja* 13. 188 s.
- Paasi, A (1984b). Suomen väliportaan aluejärjestelmän kehitys ja sen hahmottuminen suomalaisten aluetietoisuudessa. *Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja* 14. 151 s.
- Paasi, A (1984c). Opiskelijoiden tilapreferenssit aluetietoisuuden heijastajana. *Suunnittelumaantieteen yhdistyksen julkaisuja* 15. 91 s.
- Paasi, A (1984d). Kansanluonnekäsitteestä ja sen käytöstä suomalaisissa maantiedon kouluoppikirjoissa – tutkimus alueellisista stereotyyppioista. *Joensuun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan tutkimuksia* no 2. 136 s.
- Pocock, D (1981). Introduction: Imaginative Literature and the Geographer. Pocock, D (ed.): *Humanistic Geography and Literature: Essays on the Experience of Place*, 9–19. Croom Helm. London.
- Relph, E (1976). *Place and Placelessness*. Pion Ltd. London. 156 pp.
- Riihinen, O (1965). *Teollistuvan yhteiskunnan alueellinen erilaistuneisuus*. WSOY. Kuopio. 279 s.
- Saarinen, T (1976). *Environmental Planning, Perception and Behavior*. Houghton Mifflin Co. Boston. 262 pp.
- Seamon, D (1979). *A Geography of the Lifeworld*. Croom Helm. London. 227 pp.
- Sihvo, H (1969). *Kotiseutukirjallisuus*. Teoksessa *Kansantaide ja perinnepolitiikka*, 66–85. Vammala.
- Sihvo, H (1979). Regionalismi. Teoksessa *Suuri Ensyklopedia* 7, 5676. Otava. Keuruu.
- Sihvo, H (1980). Pohjoiskarjalaisia kertojia 1970-luvulla. Teoksessa *Tahvanainen*, H (toim.): *Karjala VI*, 7–29. Helsinki.
- Turunen, H (1973). *Simpauttaja*. WSOY. Porvoo. 304 s.
- Turunen, H (1975). *Joensuun Elli*. WSOY, Porvoo. 279 s.
- Turunen, H (1976). *Kivenpyörittäjän kylä*. WSOY. Porvoo. 500 s.
- Whittlesey, D (1954). The regional concept and the regional method. James, P & C. Jones (eds.): *American Geography, Inventory & Prospect*, 19–68. Syracuse University Press.